

Dil təfəkkürü geniş anlayışdır, həm bioloji, həm də linqvistik baxımından bəşərin ilk möcüzəsidir. Görünür, Allah Təalası bu hədiyyəni insana bəxş etmişdir ünsiyyət yaratmaq üçün. Təbiətdə mövcud olan digər canlılara da nəsis olmuşdur, amma sözsüz, dilsiz. Hətta canlı təbiət də belə bir dünyəvi möcüzədən kənar qalmamışdır. Desəm ki cansız əşyaların da dili yox deyil - təəcəblənməyə dəyməz. Lakin bu dil ilahidən gəlməmişdir. İnsan ona səssiz ünsiyyət dili bağışlamışdır, bir-birini anlaşırlar. Bu mənada insan öz hissələrini, daxili piçiltilərini, hətta etirazlarını "etibarlı cansız" sirdaşından umdu. Rəssam sadələşdirilmiş ağı kətana, heykəltaraş qranit daşa, bastəkar nota etibar etdi. Deməli, hansı ki, rəssamdan; onun psixologiyasından, yaratdığı tablolarından, portretlərdən yazır - səsinə, həqiqətin "açarı" nı təmənaçılığa çatdırır, danışığa - dialoqa gələndə birbirilə anlaşırırlar...

Allahverdi Eminov

Bir az keçmişə qayıdaq. Ötən əsrin II Dünya - bizim üçün Vətən müharibəsi adlanan savaqdan sonra, 50-60-cı illərdə Stalin repressiyasının siyasətini qiyət əldə iki on ildə cəmiyyətdə zəif də olsa oyanış başladı: təhsildə və cəmiyyətdə, kənd təsərrüfatında və sənayədə, idarəetmədə və ədalətin həyata keçməsinə... nəzərə çarpdı. Cəmiyyət dinc sistem vərdişlərinə yiyələnmək, eyni zamanda özünün zərifiyyəti və gözəlliyilə adamları ruhlandırmaq, gənc nəslə gələcəyə qanadlandırmaq, üreklərdə atəş alovunu yandırmaq kimi böyük mənavi və maddi miqyası özündə ehtiva etdi. İnsanlarda bəşəriyyətə qarşı şəfqət hissi, sevgi duyğusu baş qaldırdı, vətəndaşlar "Xruşşov xətti"ni hücumlarla qarşılamadı, rəhbərin xotik addımlarına ümidlə baxdılar, insanları tapqədən salan emək məktəbləri şagirdləri ağır işlərə cəlb etməkdən çəkinmədi müxtəlif təntənəli adlar altında. Tədrisin fəlsəfəsinə "istehsalat" anlayışını hakim kəsildi. Sovet xalqı "kosmos əsri"ne qədəm qoydu, hətta rəssamların mövzusuna çevrildi. Rəssamlarımız kosmosu fantazyalarında təsəvvür edib tablolar çəkdilər, bunlardan biri rəssam Tahir Salahov idi... Rəssamlar, heykəltaraşlar, yazarlar bir sözlə, bu

de tələbələri fakultə dekanları, ictimai təşkilatlar, rektorluq maraqlı tədbirlərə, sərgilərə, teatr tamaşalarına müntəzəm aparılırdırlar, çün məzunlaşandan sonra hər bir bölgədə çalışacaqdı, mədəni tədbirlərdən uzaq düşülməkəddi - yanılmırdılar. Bu gün bu rəsmi təmsilçilər özünü təbliğlə, şəxsi zövq və maraqlarına uyğun hərəket etməklə məşğul oldu. Bu ayrıca problemdir.

Əlli-altmışıncı illərdə əsərlərinə, teatr tamaşalarına verdiyi tərbiətə baxdıq rəssamlardan biri də İsmayıl Axundov (1907-1969) idi. Elə də çox yaşamayan rəssam qrafika və teatr dekorasiya rəssamlığı sahəsində davamlı sənətkar olmuşdu... Onun "Kirpi" jurnalında karikaturalarını görmüşdüm. Akvarel əsərləri professional respektiv həllilə həmişə diqqət mərkəzinə düşmüşdü. Belə ki, "Atabəy məqbərəsi", "Şirvanşahlar Sarayında məscidin portalı", "Mən-zərə" və başqa akvarel əsərləri

Rəssamın "Qəmli yaradıcılıq" hissəsi

tələbələr o üslub hayında idilər - klassika aradan götürülməli, öz dövrünü sona çatdırmalı idi. Söz adamları təmkin göstərdilər, rəssamlar və heykəltaraşlar eforiya-ya uydular, arxalarında dayanan idealogiya arxalandılar (Mən məktəbli və tələbə ikən bu proseslərin şahidi olmuşam). Və "SSRİ mənim vətənimdir" deyəzi az qala pasportlara yazılınsın. Sovetin çürük idealogiyası qeyri-leqal (bəzən açıqca) islamıyyə təfəkkürlü azəri-türkün torpaqlarını "dahi rəhbər"nin vəsiyyətlərinə reallaşdırır, ulu torpağımdan azərbaycanlıları köçürüdü. Bu millətçilik, şovinizm siyasəti qanunlaşdırıldı. Xatırlayıram ki, 1949-cu ildə, II sinifdə oxuyarkən belə bir insan köçü bir eşalonda Salyan rayonunun Qırmızıqənd demir yolu stansiyasında dayandı.

Yuxarıdan stansiyasının reisi olan atam İsgəndər Hacı Emin oğluna göstəriş verilmişdi ki, dəmiryolcu ailələrinə məxsus evlərdə də imkan dairesində sakinləşsinler...

Bu xatiərə məni qəhərləndirdi. Hətta "gəlmələr" ayaması da daşıdılar həmvətənlərimiz, axı ermənilərin torpağı vardı ki!

Səndəmə, planların layihəsi Kremldə Stalinin lazımlı (bəlkə lazımsız?) yerinə - yanına girən pedaqoq (ifadəm üçün oxuculardan üzr istəmirəm) Anastas Mikoyanın ciddi marağında imiş Qarabağ torpaqlarını işğal edib İrevana qatsınlar. Tarixi mənəbəyə əsasən A.Mikoyan N.Xruşşova bildirdi ki, Azərbaycan Respublikası nəyə lazımdır. Zaqafqazyada onlar mənşəcə türkdürlər, gələcəkdə artıb çoxalacaqlar, lider millət - xalq kimi genişlənəcəklər. SSRİ-nin rəhbəri qəti etirazından sonra təklif dilə gəldi.

Və Sovet sistemi dağıldıqdan sonra - müstəqilliyimizi əldən ədəndən sonra I Qarabağ savaşına rəvac verildi. Dədə-baba torpağımızın bir hissəsi işğal altına düşdü. Nəhayət, Azərbaycan Respublika-

sının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlahim Əliyev II Qarabağ müharibəsini zərurət hesab etdi, onun iradəsi və strategiyası nəticəsində Milli Ordumuz bu müharibədə (27 sentyabr-10 noyabr 2020-ci il) şanlı qələbə çaldıq. Mənfur erməni ordusu nəinki məhv oldu, dünya miqyasında rüsvayçılıq arabasına mindi. Bayrağımız dalğalandı. Bu, o deməkdi sənətdə də yeni mövzular yarandı, insanların iradəsini, rəşadətini, zəfər yürüşünü təsvir edən tematikaya yol açıldı...

Yeniyyətməliyindən rəssamlığa həvəsım olmuşdu, lakin heç bir rəssamın əsərinə baxmamışdım, kənddə doğulmuşdum, orada da böyüyürdüm. Ortancıl dayım .Ca-handar Eminov həvəskar rəssamdı, kağıza işləyirdi rəngli karandaşlarla, ordudan qayıtmış, bizimlə qalırdı, subay idi. Mətbəxdə anam ona hər cür şərait yaratmışdı, atam "Tula" markalı ov tüfəngi bağışlamışdı. Onunla ova gedəndə özümü xoşbəxt hiss edirdim. (sonralar özümlə qızgın ovçuya çevrildim, atamın "Merkel" markalı tüfəngini "sınaqdan" keçirirdim). Dayım şəkil üzərində işləyəndə saatlarla seyr edirdim, bəzi texnologiya elementlərini hafizəmə köçürürdüm...

Beləliklə, rəssamların faaliyyətinə, reproduksiyalarını qəzet və jurnallardan izləyirdim, bəzələrində oxuyurdum. Xatırlayıram: Mikayıl Abdullayevi, Səttar Bəhlulzadəni, Tahir Salahovu, İsmayılov Nəcəfçulunu, Həsən Haqverdiyevi, Ziya Kerimbəyli, Oktay Safiqadə. Yadıma düşür ki, yuxarı sinifdə oxuyurdum, xalq rəssamı Mikayıl Abdullayev Hindistan səfəridən qayıtmışdı. O, Cəvahirİel Nehru adına Beynəlxalq Mükafatına layiq görülmüşdü, həm də rəssamlar arasında ən səlis qələmi olan sənətkardı, qüdrətli fırça ustası və səmimi qələm sahibi kimi tanınırdı. Hindistandan qayıtdıandan az sonra M.Abdullayevin "İtaliya xatirələri" kitabı nəfis şəkildə yüksək ti-

rajla nəşr olundu. Rəssam "Yazıları", "Qlazami Bəkiçə" kitablarını çap etdirdi.

Ötən əsrin ortalarından başlayaraq böyük rəssamın "Mingəçevir işiqları", "Səadət axtaranlar", "Raçəstan qadınları", "Sevinc", "Körpəsinin ardınca" tabloları dünya sərgilərini bəzədi.

Mikayıl Abdullayev Sovet dönəmində orta səviyyəli həyat yaşayıb, sübut üçün mərhum ədəbiyyatşünas, professor, xətrini çox istədiyim, yoldaşlıq etdiyim Nazif Qəhrəmanovun bir xatirəsini, sənətsünas Mehriban Cəfərovanın məqaləsindən oxudum və təsirləndim. Pikassonu çox sevən rəssam yazır: "Mən Hindistanda onun (Pikassonun - A.E.) kiçik bir budaq rəsmi olan əsərinə alıb gətirmişdim. Bu yaxınlarda əlim aşağı idi deyə satdım", - necə sarsılmayanın?!

Mikayıl Abdullayevə Xalq səiri Resul Rzanın həsr etdiyi şeirilə fikrimi tamamlayıram (Şeir Mehriban Cəfərovanın "Fırça ilə möcüzələr yaradan sənətkar" ("525-ci qəzet") məqaləsindən götürülmüşdür).

Məndə bir can var, sən də bir can, Mənim qələmim var, Sənin fırçan.
Mənimki sözdür, Sənikki rəng.
Mən yazım, qardaşım, sən çək, Mənim əlim olmasa da yazaram, Gözüm olmasa da... Sən dilin olmasa da çəkərsən, Səzin olmasa da...
Ancaq hər ikimiz yarada bilmərik ürəksiz. Mənimki sözdür, səninki rəng, Var olsun ürək!

M.Abdullayevdən danışanda yaddaşımda qalan fırça ustalarının Xalq rəssamı İsmayıl Axundovun yaradıcılığı ilə tanışlığım Pedagoji Universitetdə təhsil aldığı illərə (1959-1964) təsadüf edir. O illər-

maraq doğurmuşdur. İsmayıl Axundov M.Ə.Sabirin "Hopopnamə", N.Gəncəvinin "İsgəndərnamə", Molla Nəsrəddin Lətiflərinə çəkdiyi illüstrasiyaları bədii dəyərini hələ də itirməmişdir.

Cəsarətlə dəyə bilirik ki, İsmayıl Axundov Azərbaycan boyakarlığının məktəbini ən layiqli nümayəndələrinin sırasındadır.

Bakı mühitinə düşən, hansı bir sahədə marağı səngiməyən gəncin görüsh dairəsi genişlənir, canlı korifeyləri görür, söhbətlərini eşidir, sərgilərinə ayaq açır, təəssürlə qayıdır. O rəssamların sərgilərdə nümayiş olunan əsərlərini nəzərdə tuturam və xatırlayıram ki, fikirlər bildirirdi. Paşa Hacıyev, Məmmədəğa Tərlanov, Mürsəl Nəcəfov, Nuruəddin Həbibov, sonralar gənc sənətsünas Ziyadxan Əliyev və başqaları mətbuatda çıxış edir, fikir yaradırdılar tamaşaçılara.

Mən S.Bəhlulzadəni, M.Abdullayevi, Cəmil Müfidzadəni, Nəcəfçulunu, Həsən Haqverdiyevi dəbdə olan (məsələn, bulvarda lənkeranlı, məşhur "Cəlilin, göyçaylı Zülfiyün çayxanasında) daha çox ziyalıların çay stolu arxasında söhbət edən görmüşəm. Cəlilin sarmaşılıq haşiyələnməsi çayxanası üzü Xezərə idi. Axsamüstü qağayaların səsi yük gəmilərinin "həyəcan siqnalı"na qarışardı. Gürcüstanlı tələbə vardı (heyf adını unutmşəm), Səttarin ən çox dostluq elədiyiyi idi. Rəssam ona xeyli əsərlərini bağışlamışdı. Mən rastlaşanda təkrar, əlavə çaynıq getdirdirdim. Dahi rəssamın qərribə görüshü kimi qərribə də danışığı tezəri vardı. Füzulidən etrafındakılar söz salırdılar, Səttari qıqcıqlandırdırlar qəzəllər desin və şərhini versin...

(Arı Var)